

ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬОЇ-СЕМІОТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

FORMATION OF ARTISTIC-SEMIOTIC COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF MUSIC ART

У статті розглядається процес формування художньо-семіотичної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. Наголошується, що використання інноваційних методів під час диригентсько-хорової підготовки студентів передбачає залучення їх до різних видів навчальної діяльності. На основі розуміння ролі семіотичних знаків та аналізу їхніх типів розглядаються способи залучення майбутніх учителів музичного мистецтва до навчальної діяльності над музичним твором. Залучення студентів до навчальної діяльності над музичним твором потребує наявності високого рівня теоретичних знань і диригентсько-хорових умінь. Важливим є розуміння студентами сутності музичних знаків у тексті музичного твору. Викладач звертає увагу студентів і на літературний текст музичного твору. Цей текст також містить знаки та символи. Здійснюється розгляд можливостей інформаційно-семіотичного поля, що містить велика кількість знаків і символів. Це потребує цілеспрямованої роботи щодо оперування знаками та символами. Викладач демонструє студентам способи адаптації даних для використання у музично-педагогічній діяльності з учнями шкільного віку. Студенти аналізують організаційні принципи подання тексту, ілюстрацій, аудіо та відео. Розглядається можливість використання з навчальною метою емотіконів. Це піктограми для активізації уваги учнів, їхніх емоцій, вироблення певних асоціацій. Наведено приклади музичних творів для учнів шкільного віку, де композитором використовуються національні символи. Розглянуто особливості етнічних символів, що втілюють цінності та ідеї кожної країни і постають у вигляді орнаментів, графічних елементів із використанням властивих шрифтів і кольорів. Викладач залучає студентів до використання засобів мультимедіа та сучасних комп'ютерних технологій для роботи з даними. Це передбачає розуміння символічної системи, що уможливорює розуміння ідеалів, символів, ідей, використання знакових засобів різних видів мистецтва, в тому числі і засобів медіаконтенту. Поступово студенти виробляють здатність до самостійного відбору знаків і символів культури для навчальної роботи над музичним твором.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутній учитель музичного мистецтва, художньо-семіотична компетентність.

The article considers the process of formation of artistic semiotic competence of future music teachers. It is emphasized that the use of innovative methods during conducting and choral training of students involves their involvement in various types of educational activities. Based on the understanding of the role of semiotic signs and the analysis of their types, the ways of involving future teachers of music art in educational activity on a musical work are considered. Involving students in educational activities on a musical work requires a high level of theoretical knowledge and conducting and choral skills. It is important for students to understand the essence of musical symbols in the text of a musical work. The teacher draws students' attention to the literary text of a musical work. This text also contains characters and symbols. The possibilities of the information-semiotic field containing a large number of signs and symbols are considered. This requires purposeful work on the operation of signs and symbols. The teacher shows students ways to adapt the data for use in music and teaching activities with school-age students. Students analyze the organizational principles of presenting text, illustrations, audio and video. The possibility of using emoticons for educational purposes is considered. These are icons to activate pupils attention, their emotions, to develop certain associations. Examples of musical works for school-age students are given, where the composer uses national symbols. Features of ethnic symbols that embody the values and ideas of each country and appear in the form of ornaments, graphic elements using the appropriate fonts and colors are considered. The teacher engages students in the use of multimedia and modern computer technology to work with data. This involves understanding the symbolic system, which makes it possible to understand the ideals, symbols, ideas, the use of symbolic means of various arts, including the means of media content. Gradually, students develop the ability to independently select signs and symbols of culture for educational work on a piece of music.

Key words: professional training, future teacher of music art, artistic-semiotic competence.

УДК 7.011:[378:37.011.3-051:78]
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/24-1.10>

Бондаренко А.В.,
канд. пед. наук,
старший викладач кафедри методики
музичного виховання, співу та хорового
диригування
Криворізького державного педагогічного
університету

Постановка проблеми. Фахова підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва у вищих педагогічних навчальних закладах сьогодні здійснюється з урахуванням змін, які відбуваються в освіті. Гармонічне виховання молодого покоління спрямоване не тільки на їхній інтелектуальний розвиток, але й на розвиток їх духовності. Саме тому під час навчання в загальноосвітній школі учні залучаються до музично-естетичного розвитку як на уроках музичного мистецтва, так і в позаурочний час. Учителі музичного мистецтва

залучаючи учнів до музично-творчої діяльності організують вокальні ансамблі, шкільний хор. Однак, попри старання вчителів, багатьом із них вдається залучити до такої діяльності лише невелику кількість учнів. Це відбувається тому, що проведення вокально-хорової роботи з учнями потребує використання вчителем музичного мистецтва інноваційних форм і методів, які сприяють зацікавленню учнів музично-творчою діяльністю, розвитку їх прагнення до творчого самовиявлення. Готуючись до проведення вокально-хорової роботи,

вчитель музичного мистецтва має враховувати те, що сучасні учні щодня перебувають у просторах візуальної реальності. Вони вже звикли до постійних інформаційних потоків, і їх, як правило, не вражають новини про трагедії, жорстокість, несправедливість. Завданням учителя музичного мистецтва постає розвиток духовності учнів, навчити їх бачити прекрасне та насолоджуватись ним. Саме тому диригентсько-хорова підготовка, що є складовою частиною фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, потребує включення інноваційних форм і методів, які сприятимуть набуттю ними фахових компетентностей. До таких компетентностей відносять і художньо-семіотичну компетентність.

Аналіз використаних джерел. Методичну проблему розуміння музики вирішували такі дослідники як А. Абдулін, Л. Безбородова, Д. Кабалевський, В. Ражніков, Б. Яворський та ін. Проблеми знакової природи мистецтва досліджено у працях С. Аверинцева, Е. Куроленко, Ю. Лотмана, Ч. Пірса та ін. Проблеми підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до музичного навчання й виховання учнів, поясненню образної семантики музичних творів присвячені праці А. Бондарева, О. Ляшенко, С. Мальцева, В. Москаленка, С. Пенфея, С. Шипа та інших. Питання щодо підвищення ефективності музично-педагогічного процесу з використанням можливостей засобів мультимедіа та комп'ютерних технологій розглядають Н. Белявіна, І. Гайденко, М. Дядченко, І. Заболотська, В. Луценко, С. Полозова та інші.

Мета статті – дослідити проблему формування художньо-семіотичної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У статті розглядаються особливості диригентсько-хорової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва під час фахового розвитку у вищому навчальному педагогічному закладі в сучасних умовах із використанням можливостей засобів мультимедіа, комп'ютерних технологій, досвіду опрацювання музичних творів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток художньо-семіотичної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва передбачає створення умов для усвідомлення студентами своїх навчальних потреб, музично-творчих можливостей. Здійснення викладацьким складом вищого навчального закладу цілеспрямованого педагогічного керування пізнавально-пошуковою діяльністю студентів у системі набутих диригентсько-методичних знань передбачає розвиток диригентських умінь та залучення до активної навчальної роботи над хоровими творами. Ураховуючи те, що студенти в майбутній музично-педагогічній діяльності мають використовувати знання щодо музичних знаків і символів, а також потужні мож-

ливості інформаційно-семіотичного поля. Велика кількість знаків і символів потребує цілеспрямованої роботи щодо оперування даними, а також їх адаптації для використання в музично-педагогічній діяльності з учнями шкільного віку.

Відомо, що в якості знака виступають предмети, властивості, явища, відносини, дії. Розглядаючи знакову систему як таку, що базується на семіотичному принципі, Е. Бенвеніст зазначає: «Роль знака полягає в тому, щоб репрезентувати, заміщати якусь річ, виступати її субститом для свідомості» [2, с. 76].

Поряд із тим, Ч. Пірс розглядає такі типи семіотичних знаків, як: індекси – слугують для зазначення певного об'єкту; іконічні знаки – мають схожість із об'єктом-прототипом, а вагомість елемента в іконічних знаках визначається розміром і кольором; символи самобутньо виражають змістовну суть об'єкта [6, с. 151].

Розглядаючи можливості застосування знаків у педагогічній діяльності вчителя, О. Куроленко зазначає про доцільне застосування «знаків-копій-образотворчих модулів, що передають схожість із реальними об'єктами; знаків-ознак пов'язаних із об'єктами, що позначаються як наслідок зі своїми причинами; знаків символів, як абстрактних образів значного етичного, духовного, метафоричного змісту» [3, с. 3].

Далі доцільним постає розуміння значення поняття «символ». Дослідник Г. Почепцов розглядає символ як знак, що несе інформаційне навантаження іконічною мовою [7, с. 96].

Поряд із тим В. Шевченко зазначає: «Символ є тією елементарною одиницею, що сполучає зміст і форму, він пов'язаний із позначуванним предметом так, що зміст знака та його прототипу представляється самим знаком і розкривається через інтерпретацію характерними ознаками символу є не весь об'єкт, а його певні характерні властивості» [8, с. 339].

Дослідження щодо символічних концептів здійснювались такими вченими, як Е. Касіндер, П. Рікер, К. Юнг, О. Лосєв та іншими. Дослідник К. Юнг визначив три види символів: індивідуальні; національні (етичні); загальнолюдські. Працюючи над осмисленням феномену культури, Е. Касінер представляє теорію «символічних форм». О. Лосєв розглядає зв'язки між символом і породженими ним смислами [4].

Учитель музичного мистецтва під час створення навчального наочного матеріалу повинен враховувати організаційні принципи подання тексту, ілюстрацій, аудіо та відео. Для забезпечення учнів додатковими стимулами? активізуючи їх під час вокально-хорової роботи? вчитель музичного мистецтва використовує емотікони, як піктограми для активізації уваги учнів, активізації їх емоцій, вироблення певних асоціацій. Розроблені емоті-

кони сьогодні підтримуються програмами Apple, Android, Windows? де кожен символ має свій юні код. Серед наявних емотіконів виокремимо й такі, які доцільно вчителю музичного мистецтва застосовувати в музично-педагогічній праці, а саме: дві восьмі ноти, пов'язані баром, готують учнів до прослуховування пісні; дві восьмі ноти окремо означають підготовку до співу; мислительна куля вказує на необхідність розмірковування; знак оклику та подвійний знак оклику підкреслюють важливість сказаного; цифра сто червоного кольору із двома лініями знизу означає впевненість; чорний знак оклику посередині жовтого трикутника використовується як попередження; проектор репрезентує кінематограф і готує учнів до перегляду відеофрагменту; стрілки в різні сторони вказують напрямки для зосередження уваги учнів, а дві стрілки, що обертаються проти часової стрілки, вказують на повторюваність даного явища.

Складовою частиною вокально-хорової роботи вчителя музичного мистецтва з учнями шкільного віку постає здійснення національного виховання. Залучаючи учнів до співу пісень патріотичного характеру, вчитель звертає їхню увагу на національні символи, які згадуються в літературному тексті пісні та висвітлюються музичними засобами, такими як інтонація, ритм, темп, динаміка. До державних символів відносять герб, гімн, прапор. Ці символи сучасні композитори використовують у піснях, створених для виконання учнями шкільного віку, а саме: музика Л. Федорука «Ми України первоцвіт»; музика Н. Май «Любіть Україну»; музика А. Олейнікової збірка пісень «Моя земля», «Волошкова країна»; музика М. Мазур збірка пісень «Сад молодий»; музика О. Пенюк-Водоніс збірка пісень «У краю барвінковим»; музика О. Польового «Куточок», «Родник»; музика Т. Ялової «Рідна земля», «Скарби Донецької землі», «Донеччина» тощо.

Відеоматеріал, обраний учителем музичного мистецтва для посилення сприйняття учнями музичних творів патріотичного характеру, має містити народні символи України, знаки орнаменту, фігуративні компоненти образотворчості, національні персоніфіковані образи, визначні пам'ятки, ілюстрації видатних українських особистостей. Використання українських національних символів під час вокально-хорового виховання учнів шкільного віку сприяє розвитку їхньої духовності, національної самосвідомості, патріотизму, етнічної самоідентифікації.

Вчитель музичного мистецтва має розуміти етнічні символи, що втілюють цінності та ідеї кожної країни і постають у вигляді орнаментів, графічних елементів із використанням властивих шрифтів і кольорів. На думку Ю. Лотмана, суттєвою рисою етнічних символів постає історична пам'ять, яка уможливорює розуміння значення

давнього символу сучасними людьми [5, с. 193]. Залучаючи учнів до слухання музики, учитель музичного мистецтва використовує фрагменти молитов як етнорегіональних символів, що створені такими композиторами, як О. Архангельський, М. Березовський, А. Болгарський, Д. Бортнянський, С. Рахманінов, П. Чесноков, та іншими. Наведене учням прислів'я: «Материна молитва – з дна моря підніме» сприятиме розумінню учнями того, що матері у всі часи молились за своїх дітей та за їхнє благополуччя. Оскільки молитва відіграє важливу роль у залученні учнів до пізнання культури і традицій свого народу, слід учням повідомити, що кожна молитва містить знаки, які розташовані у формі заклинань та замовлянь [1, с. 276]. Доречним також є повідомлення учням про те, що молитви існують однакові для всіх із використанням казки представлені Б. Грінченко «Чия молитва старша». При цьому відеоряд, який учитель музичного мистецтва демонструє учням під час слухання музики, має містити авторський нотний запис певної молитви, фрагмент літературного тексту молитви сакральним силам (Богу, святим, Богородиці), ілюстрації історичних подій, пов'язаних із текстом даної молитви. Слід зазначити, що відеоматеріал, вилучений з Інтернету, має бути адаптований учителем для сприйняття учнями шкільного віку.

Музично-педагогічна діяльність учителя музичного мистецтва передбачає використання багатьох інформаційних джерел під час організації вокально-хорової роботи з учнями. Із навчальною метою вчитель музичного мистецтва використовує сучасні комп'ютерні технології для того, щоб ефективно організувати навчально-пізнавальну діяльність учнів, їхню самостійну роботу. Оскільки мобільний телефон поступово перетворився у складну мультимедійну систему, тому разом із комп'ютером він постає засобом для здійснення вчителем музичного мистецтва звітності, пошуку даних, а також прийняття участі в нових формах комунікації, що є медіаканалом для суб'єктів. Сьогодні це викликає потребу у вчителя музичного мистецтва в оволодінні символічною мовою міжкультурної комунікації. Це передбачає розуміння символічної системи, що уможливорює розуміння ідеалів, символів, ідей, використання знакових засобів різних видів мистецтва, в тому числі і засобів медіаконтенту. Останнє містить ресурси універсальних знаків звукової словесної мови, символи статичні й динамічні.

Доцільним у музично-педагогічній діяльності вчителя музичного мистецтва є використання медіамеседжера в навчальних цілях, що є сконструйованим засобом, який сприяє формуванню в учнів сприйняття прекрасного, оскільки як медіапродукт насичений ідеологією, певними цінностями. Виходячи з необхідності оволодіння

студентами вмінням використовувати медіапродукти, з навчальною метою викладач спонукає їх до навчальної роботи над такими питаннями, як: авторство медіамеседжу та аудиторії, на яку ці дані спрямовані; рівень потужності впливу на учнів; зміст меседжу; доцільність використання під час вокально-хорової роботи з учнями шкільного віку; адаптація даних для сприйняття учнями. Слід зазначити, що медіамеседж не є готовим навчальним засобом, який учитель включає до режисури уроку як цілісної композиції. Поряд із тим викладач звертає увагу студентів на принципи організації даних із використанням нелінійної структури, що уможливорює активізацію учнів різних психотипів.

Висновки. Під час фахової підготовки у вищому навчальному закладі майбутні вчителі музичного мистецтва набувають художньо-семіотичної компетентності, розвивають знакову ерудицію та набувають обізнаності у сфері знаково-символічних засобів мистецтва. Важливим є набуття знань щодо типових знакових форм та їх значень, семіотичних утворень, їх композиційної побудови з акцентами. Під час навчальної роботи студентів важливим є спонукання їх до набуття вміння використовувати засоби мультимедіа, нові комп'ютеризовані можливості обробки даних для їх адаптації відповідно до психолого-фізіологічних особливостей учнів шкільного віку.

Подальші дослідження полягатимуть у проведенні аналізу сучасних комп'ютерних технологій, які доцільно використовувати під час формування художньо-семіотичної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Белова О.В. Молитва. Словянские древности : этнолингвистический словарь. Москва : Институт славяноведения РАН, 1993. Т. 3. С. 276–280.
2. Бенвенист Э. Общая лингвистика. Москва : Прогресс, 1974. 448 с.
3. Куроленко Е.М. Семіотика художественно-педагогической деятельности. URL : <http://www.emissia.org/offline/2012\1738/htm> (дата звернення 14.06.2020).
4. Лосев А.Ф. Логика символа. Философия. Мифология. Культура. Москва, 1991. С. 247–274.
5. Лотман Ю.М. Символ в системе культуры. Статьи по семиотике и топологии культуры. Таллин : «Александра», 1992. Т. 1. С. 191–199.
6. Пирс Ч.С. Логика как семиотика : Теория знаков. Метафизические исследования : Альманах. Санкт-Пет. гос. ун-т Лаборатория метафизических исследований философ. ф-та. СПб. : Алетейя, 1999. Вып. 11. С. 199–217.
7. Почепцов Г.Г. Семіотика. Москва : Рефл-бук, 2002. 432 с.
8. Шевченко В. Символьна мова міжкультурної комунікації. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2014. Вип. 39. С. 337–340.